

Олена ГАСЬКЕВИЧ

### Анотація:

У статті дається аналіз рушійних процесів регіональної преси Волині у 20-30-х роках минулого століття на прикладі повітового міста Кременця. Висвітлюється особливості розвитку та умов існування преси різних етнічних груп – польської, української та єврейської. Акцентується увага на ролі Кременецького ліцею як потужного чинника інтелектуального та мистецького розвитку регіону. Основні напрямки розвитку преси: суспільний, політичний, економічний, релігійний та літературно-мистецький. Основні часописи: «Зоря Кращого»(192-1922), «Проліски»(1921-1922), «Перші кроки»(1921-1922), «Хвиля» (1923), «Церква і нарід» (1921-1922), «Православна Волинь» (1921-1922), «Євангельський голос» (1931-1932), «Ostatnie Wiadomości Krzemieńca» (1931), «Ostatnie Wiadomo

ś  
ci  
Wo  
ł  
ynia  
» (1931), «  
Biuletyn  
Stra  
ż  
acki  
» (1937-1939), «Ż  
ycie  
Krzemienieckie  
» з додатками (1931-1939), «  
Kremenitser  
Vochenblatt  
»(1932-1933), «  
Kremenitser  
Lebn  
»(1932), «  
Kremenitser  
Sthime  
»(1932).

**Abstract:** The article represents a brief regional press review of Kremenets district during the interwar period. The magazines printed in Polish, Ukrainian and Yiddish were oriented towards different ethnic groups. In Polish, there were publications like «Ostatnie Wiadomości Krzemieńca» (1931),

«  
Ostatnie Wiadomości Wołyńia

»  
(1931), and

«  
Biuletyn Strażacki

»  
(1937-1939)

,  
between 1931-1939, the most extensively published magazine was

«  
Życie Krzemienieckie

»  
. The

c  
entre of editorial activity was set up in the Liceum of Kremenets, and through different years it was publishing six magazines. The Ukrainian press in the aforementioned period was primarily the voice engaged in articulating the patriotic aspirations of Ukrainians. As we may also learn, there were two evangelical magazines, as well. Many trials of founding youth

a  
and children magazines of patriotic and enlightenment content took place as years were going by. The editorial centre, with its religious and cultural character was placed in Orthodox theological seminary. The needs of local Jewish population, which comprised 40% of the whole population in Kremenets district, were expressed by

«  
Kremenitser Sthime

»  
. From August 1932 until February 1933 there were two weekly magazines being issued for the Jewish community. Those were

«  
Kremenitser Sthime

»  
and

«  
Kremenitser Vochenblatt

».  
Then, on the framework of those two publications a new weekly magazine

«  
Kremenitser Lebn

»  
was set up and it was being published until the beginning of the war.

**Ключові слова:** регіональна преса Волині, міжвоєнний період, етнічні групи, видавничі осередки, українська преса, «Зоря Кращого», польська преса, «Życie i Kultura» українська, «Kremenitser Lebn» єврейська, ідиш, «Kremenitser Lebn».

**Keywords:** regional press, Wolynien, interwar period, magazines, ethnic groups, Ukrainian press, editorial centre, Polish press, Jewish press, Yiddish press, Kremenitser Lebn.

У міжвоєнний період у Кременці спостерігався справжній видавничий бум. Хоча польськомовні часописи, безперечно, мали кращі умови розвитку, активно розвивалася також преса українська та єврейська.

Тему української преси у Кременці докладно дослідив Аркадій Животко[1], активний діяч кременецької «Просвіти» 20-х років минулого століття. З'явилася тоді ряд видань, метою яких було задоволення національно-політичних і культурних запитів а також захист економічних інтересів представників української спільноти. Кременецький повітовий Союз Кооперативів (видавець: Союз Кооперативів

(  
Zwi  
a  
zek  
Sp  
ól  
dzielczy  
)

, вул. Широка 122 на чолі із Л. Панькевичем заснував шістнадцяти сторінковий місячник «Зоря Кращого». Співпрацювало у ньому багато відомих діячів української кооперації, таких як: М. Трепет, І. Грабів. У 1922-23 роках з

явилися лише три номери цього часопису. Його девізом було: «У спільній праці і єднанні знайдеш своє щастя, свою силу». Часопис адресувався, в основному сільському населенню, редакція прагнула «дати читачеві все, що є кращого у кооперації», звертаючи основну увагу на освіту, яка «є рідною сестрою кооперації» і на все, «що потрібно члену кооперації у його повсякденній праці»

[2]

. Місячник висвітлював працю сільських кооперативних господарств, сприяв просвітницькій діяльності серед селян, давав економічні і організаційні поради. Після вимушеного переселення ряду діячів української Кооперації на територію центральної Польщі, «Зоря Кращого» перестала існувати. На Волині утворилося кілька інших регіональних видань цього ж профілю, такі як «Супруга» (Здолбунів, 1924), «Нова Скиба» (Луцьк, 1933), а також «Рідний колос» (Луцьк, 1933).

Центром релігійного життя православної громади у Кременці була православна семінарія, що функціонувала при Богоявленському монастирі. Вона стала також і центром видавничої діяльності, спрямованої на релігійне просвітництво православної спільноти а також плекання народних церковних традицій. У, існуючому там, видавництві Волинської православної консисторії, стараннями Волинського Єпархіального місійного комітету, опубліковано «Український православний календар» у двох версіях: для духовенства, з літургічною частиною, і для вірян. Окрім церковних відомостей він містив також багато інформації місіонерського, історичного та белетристичного змісту. З'явилися для видання: в 1022 році – російською мовою, а українською.

В календар

і заохочувалося до виголошення проповідей та відправу богослужінь українською мовою. Календарі друкувалися у друкарні Вольфа Цвіка. У 1921-22 роках у тому ж видавництві виходив українськомовний двотижневик «Православна Волинь» під редакцією Василя Біднова. Головним завданням його було: інформування духовенства та вірян про різні події і факти церковно-адміністративного життя єпархії а також, по можливості про всі проблеми та справи церковного життя.

[3]

Часопис ділився на дві частини: офіційну та неофіційну, де друкувалися проповіді, статті на історичну, місіонерську та етнографічну тематики, оповідання із життя православних парафій. Дотепер неофіційна частина «Православної Волині» є неоціненним джерелом інформації про народні звичаї, обряди історію волинських сіл. В 1923 році з'явилося перше видання «Місіонерські бесіди Волинської Єпархії».

Джерелом знань про життя православної громади є двотижневик «Церква і нарід» під редакцією Івана Власовського, секретаря Волинської духовної консисторії у Кременці. Часопис видавався до 1938 року, а перший його примірник з'явився 1 квітня 1935 року. Окрім офіційних та інформативних повідомлень тут містилося також багато матеріалу з царини історії, краєзнавства а також трохи художньої літератури, наприклад:

*З історії перекладів Святого Письма на українську мову, Історичні пам'ятки на Волині,*

*Археологічні пам'ятки Волині*

авторства І. Шумовського та

*Церковна музика*

М. Тележинського. З 1928 року у Кременці видавався тижневик «Духовний сіяч». Це був церковно-народний ілюстрований часопис під редакцією А. Вітенка, який друкувався у

друкарні В. Цвіка. Часопис закрито у 1931 році, за уміщений там опис національно-патріотичної маніфестації на Великдень у містечку Клевань. На початку XX ст. у Кременці з

явилася протестантська церква п

ятидесятих років. До її організації долучився один із колишніх мешканців Кременця Іван Гарасевич (Герас), який виїхав на заробітки до Сполучених Штатів, і через деякий час повернувся як проповідник п

ятидесятих років. В 1936-1939 роках для протестантів видавалося два місячники. Перший називався «Будівничий церкви Божої». Він мав 4 додатки у вигляді кварталників. Видавець – Дем

ян Гарасевич, (брат Івана), вул. Джерельна 15. Він доходив аж до Америки і служив для підтримки тісних контактів з тамтешніми «християнами віри євангельської» [4]

». Другим євангелістським часописом, що видавався у Кременці був «Євангельський голос».

У міжвоєнний період у Кременці утворилося кілька молодіжних і дитячих видань. Були це видання короткочасні і свідчили про велику потребу читання українською мовою та прагнення молоді до просвітництва, а також про неабияку рішучість та самовідданість видавців і редакторів. Особливої уваги заслуговують такі найменування: у 1921-1922 роках гурток гімназійної молоді розпочав видавництво рукописного журналу «Проліски». З'явилися лише три номери. Обкладинка журналу була ілюстрована вручну, а деякі сторінки оздоблені зображенням пролісків. Ці перші квіти втілювали думки та прагнення молоді, що як проліски, пробиваючись крізь сніг, символізували боротьбу за свободу.

[5]  
Варто теж згадати газету «Перші кроки», що видавалася у Кременці в 1921-1922 роках. Газета налічувала 20 сторінок, мало ілюстровану вручну кольорову обкладинку. Газета видавалася учнями 4 класу

у української гімназії. Метою газети був розвиток національної свідомості української молоді. Багато місця тут уділялося висвітленню літературного доробку учнів. Доля рукописних шкільних часописів, на жаль, дуже коротка. Шістнадцятисторінковий літературний журнал «Хвиля» був літографований. Видавець – Ф. Пивниченко, редактори: В. Даниленко та А. Гайовий з участю майбутнього письменника Уласа Самчука. До редколегії належали: А. Офіренко, У. Самчук, А. Гайовий а також вчитель Української гімназії В. Кавун. Варто теж згадати літературно-суспільний альманах «Віра», започаткований Кременецьким повітовим товариством «Просвіта». Весь його тираж було конфісковано і знищено. Єдиний екземпляр зберігся у бібліотеці Українського історичного кабінету у Празі. Це була збірка, що налічувала 37 сторінок і

містила поезію, мемуари та суспільно-політичні статті  
[6]

.

Подібний напрямок мав також рукописний журнал «Юнацтво» під редакцією У. Самчука. Це був орган нелегального учнівського гуртка у Почаєві. Головний його завданням було поглиблення знань у галузі рідної літератури та єднання молодих національних сил[7]. Завдання єднання дітей на «основі самореалізації та національного усвідомлення» ставило перед собою, видане у 1922 році, «Рідне гніздечко», орган «Дитячого клубу», що діяв при кременецькій «Просвіті». Тут подавалися невеличкі віршики, оповідання, хроніка. Часопис машинописний. До редакційного комітету належали Л. Індісова та І. Папара.

Суспільно-адміністративним друкованим органом була в 1923-1930 роках білінгвістична газета «Samorząd Krzemieniecki», що друкувалася двома мовами – польською та українською. Тексти обома мовами розміщалися на паралельних шпальтах. Дуже коротко, бо лише в 1931 році виходили польськомовні видання «

Ostatnie  
Wiadomo

ś  
ci  
Kremie  
ń  
ca  
» та «O  
statnie  
wiadomo

ś  
ci  
Wo  
ł  
ynia

», дещо довше (1931-1932) проіснував «

Biuletyn  
Stra  
ż  
acki

». Життя Кременця, великою мірою, диктувалося діяльністю тут унікального навчального закладу, відомого як «Кременецький Ліцей». Насправді це був комплекс освітніх закладів, об

,

єднаний спільною історичною назвою. Попри його полонізаторську направленість, саме

завдяки йому Кременець став інтелектуальним центром цілого регіону. Багато викладачів Ліцею були заангажовані до видавничої діяльності. Прекрасним джерелом знань із різних сфер життя Кременця до сьогодні є місячник «Ż

ycie

Krzemienieckie

», що видавався у 1931-1939 роках. Журнал з

явився в час, коли у Кременці помітно активізувалося суспільне, мистецьке та культурне життя.

Часопис адресувався в основному місцевій інтелігенції. До складу першого редакційного комітету входили м.ін. В. Хмельовец, К. Грошинський, С. Шейбал, А. Рускова, М.

Задрожний. Потім до них долучилися дружина куратора Ліцею Г. Чарноцка, відомий географ-дослідник Ф. Мончак, який викладав у Ліцеї географію і разом із іншим членом комітету –

З.Опольським заснували у місті музей Землі Кременецької. У статті, що підсумовувала семилітню діяльність «Ż

ycie

Krzemienieckie

», підкреслювалося, що часопис засновано, аби давати кожному мислячому громадянину доброї волі можливість вільно висловитися на теми, пов'язані із життям регіону».

[8]

Місячник, а згодом і двотижневик, торкався усіх аспектів життя міста і повіту. Постійними рубриками тут були: «Мистецтво», «Спорт і фізичне виховання», «[

НОВИНИ

] в країні і світі» та «Повідомлення», де читачі інформувалися про різні події з життя Ліцею. Ф. Мончак на шпальтах журналу ділився враженнями від своїх екзотичних подорожей. Дотепер цінними є статті відомого художника-фотографа С. Шейбала на тему унікальної дерев

яної кременецької архітектури. Друкувалися також (часом дуже тенденційні та полонізаторські) кременецькі легенди і перекази. Статті, надруковані у «Ż

ycie

Krzemienieckie

», дотепер не втрачають актуальності. Наприклад, історична праця Марії Данілевич «Науковий заповіт давнього Кременецького ліцею», що і надалі є джерелом знань з історії Кременецького Ліцею

[9]

. Травневий випуск 1939 року був повністю присвячений постаті уродженця Кременця поета Юліуша Словацького. «Ż

ycie

Krzemienieckie

» виходило з додатками. Найдовше проіснував додаток «

Sprawy

Pedagogiczne

» – (1932-1937). Додаток «

Droga

Pracy

» (1937-1939) був орієнтований на до сільську інтелігенцію, що працювала у волинських селах. У вступному слові було зазначено, що статті тут будуть друкуватися польською і українською мовами. Що правда, цей задум реалізовано лише частково. У 1937 році українською було надруковано тут 3 статті, а в наступному році – лише дві. Сам Кременецький Ліцей видавав шість часописів. В цьому числі: «Ł

iceum

Krzemieńskie

», «Ż

ucie

Liceum

Krzemieńskiego

»(1931-1932), а також «Ł

una

Bia

ł

okryńska

»(1929-1931pp), присвячена справам рільничої та лісгосподарської шкіл, що належали до складу Ліцею та орган молодіжного краєзнавчого гуртка«

Nasz

Widokr

a

g

» (1935-1939). У міжвоєнний період в Кременці діяло кілька друкарень – це: друкарня братів Юзефових, Вольфа Цвіка та «Слава».

Близько 40% мешканців Кременця у період 20-30-х років минулого століття становили євреї. Єврейська громада, незважаючи на різницю у політичних поглядах, вирішила заснувати свій друкований орган мовою ідиш[10]. Ініціатором став місцевий активіст Моше Гернштейн, у минулому член організації «Бунд», який спільно із Нетою Стерн, Лейбою Розенталем, Яковом Шафіро та Ізраелем Отікером у лютому 1929 року почали видавати чотирьох сторінкову газету. У квітні 1930 року з

явилася кольорова газета, що налічувала вже 6 сторінок. Наступні два номери вийшли у січні та листопаді 1931 року. Газета виходила за добровільні пожертви. В 1931 році разом із друкарем Вольфом Цвіком а також братами Лейбке і Александром Розенталем прийнято рішення щодо публікації «

Kremenitser

Shtime

» (Кременецький голос). Газета згуртувала коло єврейської інтелігенції, яка активно займалася редакційною роботою. Це були: Меір Гольдрінг, згадані вище Моше Герштейн, Нета Стерн, брати Розенталь, Ізраель Отікер, Яков Шафір та Ману Гольдберг, Шльома Фінгерет, Хана Гольдберг-Горовіц, доктор Беніамін Ландсберг, доктор Меір Літвак, Рашель Отікер та ін. Перший примірник «

Kremenitser

Shtime

» з'явився 2 жовтня 1932 року. Тираж становив 1 тисяча екземплярів. Газета не обмежувалася лише Кременцем, вона мала кореспондентів і у сусідніх містах. Газета була, в основному, речником сіоністських поглядів, але також і платформою для вираження інших поглядів – комуністичних, ревізіоністських, релігійно-ортодоксальних. На її шпальтах точилися політичні дискусії і полеміки. Щоб залучити більше читачів, тут друкувалися також літературні твори, в т.ч. повість «Таємниця гори Бони». З 3 серпня 1932 року по лютий 1933 року, через розбіжність поглядів редакторів, окрім «

Kremenitser

Shtime

», видавали також часопис «

Kremenitser

Vochenblatt

» (Кременецький тижневик). Згодом на базі цих двох газет утворився тижневик «

Kremenerster

Lebn

» (Кременецьке життя), що виходив аж до початку війни. Усі часописи друкувалися у Вольфа Цвіка. Як впливає із вищесказаного, Кременець, з точки зору розвитку преси у міжвоєнний період став одним із найважливіших осередків Волині. Це стосується не лише польської преси, а й української, яка стала для української громади засобом реалізації прагнень до незалежності. Свій розвиток також переживала єврейська преса. Адже, власне у цей період, в Кременці з

явилася перша газета мовою їдиш. Під час німецької окупації у Кременці виходила газета «Крем»янецький вісник (редактор – Аркадій Трачук).

[11]

Після війни у Кременці друкувалася лише одна щотижнева газета «Сталінським шляхом», яка після ліквідації культу Сталіна змінила назву на «Прапор Перемоги». Після здобуття незалежності газета еволюціонізувалася, і, під назвою «Діалог», виходить дотепер. У кінці 90-х років з

явилася також газета «Кременецький вісник». До 2006 року вона була речником міської ради, а опісля – стала самостійним виданням. У 2016 році, не витримавши конкуренції, перестала існувати.

Педагогічна Академія ім.Тараса Шевченка видає педагогічний місячник «Замок». Газета п'ятидесятників «Євангельський голос», ліквідована у вересні 1939 року, нерегулярно видавалася у 1953-1993 в Аргентині, а від 1993 року знову повернулася до Кременця. Також на початку 2000 років видавалася п'ятидесятниками безкоштовна газета «Віра, Надія, Любов» (комп'ютерна верстка). В 2001-2004 роках нерегулярно у Кременці виходила польськомовна газета «

Wsp

ó

Ine

dziedzictwo

» (редактор – Ядвіга Гуславська). Газета виходила як суспільно-культурний освітній і релігійний місячник. Газета була додатком «Діалогу», а згодом – «Кременецького вісника». Також музей Юліуша Словацького зробив спробу створення власного друкованого органу. З'явилося 4 номери двомовної літературно-мистецької газети «Година роздумів»: два у 2005 році, один – у 2009 і останній – у 2011. Газета була додатком до «Кременецького вісника».

## ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. 1. Животко А.П. Історія української преси [текст]/Упорядн. Авт. іст.-біогр. нариску та приміт. М.С. Тимошик// Наша культура і наука, 1999.–С. 368
2. 2. Зоря Кращого [Текст]. : інформ.економ. журн. //засн. Związek spółdzielczy/ – місячн.–Кременець. 1922, № 2 с. 3
3. 3. Православна Волинь [Текст]. : реліг. журн.// засн. Волинський єпархіальний місіонерський комітет/ двотижн.–Кременець. 1922, ч.1. № 3.
4. 4. Будівничий Церкви Божої [Текст].: реліг.журн.//засн.. Церква віри євангельської/ місячн.–Кременець. 1937, березень.– № 3
5. 5. Проліски, [Текст].: культурн.-осв. рукописн.журн.//, Кременець. 1921, № 1.
6. 6. Галушко М. Українські часописи Тернополя і Тернопільщини (1886-1944 рр.) [Текст] // Львів. 2008. –С.242-246.
7. 7. Życie Krzemienieckie [Текст].: сусп.-культ. журн.// –двотижн. –Кременець. 1939. № 2, с.29; 1938.№ 12. с. 274
8. 8. <http://shtetlroutes.eu/uk/kremenetska-gazeta/>, [електронний ресурс]/ (доступ 18.08.2018).

---

[1] А.П. Животко, Історія української преси. /Упорядн. Авт.. іст.-біогр. нарису та приміт. М.С. Тимошик.—К.: Наша культура і наука, 1999.— 368 с.

[2] «Зоря Кращого», 1922, № 2, ст. 3.

[3] «Православна Волинь», 1922, №3 Ч.1. С.2

[4]«Будівничий Церкви Божої», Березень 1937, № 3. С.2.

[5] «Проліски», 1921, №1. С. 2.

[6] М. Галушко, Українські часописи Тернополя і Тернопільщини (1886-1944рр.) Львів 2008. С. 242

[7] Там само. С. 246

[8] Od Redakcji, „Życie Krzemienieckie”, 1939, № 2. S. 29

[9] «Życie Krzemienieckie», № 12. S. 274

[10] <http://shtetlroutes.eu/uk/kremenetska-gazeta/>, (доступ 18.08.2018).

[11] О. Клименко, С. Ткачов. Українці в поліції. Харків: Ранок НП, 2012. –272 с.